

Marian Czerner

Sanktuarium Maryjne na Chełmskiej Górze w Roku Świętym 1500

W dniu 24 grudnia 1999 roku, w bazylice św. Piotra w Rzymie, Ojciec Święty symbolicznym uderzeniem młotka otworzył święte drzwi, rozpoczynając w ten sposób uroczystości Roku Świętego 2000.

Od opisanych poniżej wydarzeń upłynie 500 lat - okres, który należy uczcić w sposób nietuzinkowy. Proponuję, aby nadmorskie diecezje zorganizowały w tym czasie jubileuszową pielgrzymkę do Rzymu „Trasą Pomorską”, jak to przedstawił ją na swojej mapie sprzed pięciu wieków norymberski kartograf Erhard Etzlaub: z Gdańska przez Szczecin, Berlin, Przełęcz Brenner do Stolicy Piotrowej.

Autor

Okres od połowy XV do połowy XVI wieku obfitował w Europie w wydarzenia szczególne. Wielcy ludzie żyli i tworzyli w tym czasie dzieła, które ukształtowały późniejszą epokę. Następują ważne zmiany polityczne i gospodarcze, nowe nurty społeczne i kulturalne jak również religijne nowatorstwo. A oto, jak wyglądało tło do historii kaplicy pod wezwaniem NM Panny na Chełmskiej Górze koło Koszalina - do niewielkiego fragmentu tej historii - w ujęciu chronologicznym.

1455 - Wynalazca druku, Johann Gutenberg wydał pierwszą drukowaną Biblię.

1456 - Papież Kalikst III wydał bullę erygującą pomorski uniwersytet w Greifswaldzie.

1471 - Urodził się Albrecht Dürer, malarz i grafik, twórca licznych dzieł o tematyce religijnej.

1475 - Urodził się Michelangelo Buonarroti, znakomity rzeźbiarz, malarz, architekt i poeta renesansu.

1480 - Zmarł Jan Długosz, arcybiskup lwowski, historyk i dyplomata.

1487 - Dominikanie H. Institoris i J. Sprenger, wydali *Młot na czarownice*.

1489 - Wybitny rzeźbiarz Wit Stwoszek ukończył pracę nad ołtarzem głównym w kościele Mariackim w Krakowie.

-
- 1492 - Krzysztof Kolumb odkrył Amerykę. Wydarzenie to przyjęto umownie za koniec epoki średniowiecza.
- 1493 - W układzie zawartym w Pyrzycach przyznano Brandenburgii prawo do sukcesji w księstwie pomorskim w przypadku wygaśnięcia dynastii Gryfitów.
- 1497 - Wielka powódź morska nawiedziła Kołobrzeg i Darłowo.
- 1497 - Urodził się Hans Holbein (młodszy), malarz i grafik, wybitny portrecista.
- 1498 - Pomorski książę Bogusław X powrócił wraz ze swoim orszakiem z pielgrzymki do Ziemi Świętej.
- 1498 - Spalony został Girolamo Savonarola, mnich kaznodzieja, męczennik walki o reformę Kościoła.
- 1500 - Rok Święty.
- 1500 - Urodził się Benvenuto Cellini, złotnik i rzeźbiarz.
- 1502 - W Gdańsku zakończono budowę kościoła Mariackiego, największej świątyni wzniesionej na ziemiach Polski.
- 1504 - Wybitny humanista Erazm z Rotterdamu wydał *Podręcznik żołnierza Chrystusowego nauk zbawiennych pełny*.
- 1506 - Powołana została Szwajcarska Gwardia Papieska.
- 1517 - Martin Luter przybił swoich 95 tez na drzwiach kościoła zamkowego w Wittenberdze.
- 1519 - Zmarł Leonardo da Vinci, wszechstronny i genialny artysta, uczony i myśliciel.
- 1525 - Sekularyzacja państwa krzyżackiego i przekształcenie go w świeckie Prusy Książęce.
- 1534 - Na sejmiku w Trzebiatowie podjęto decyzję o wprowadzeniu na Pomorzu Zachodnim reformacji luterkańskiej.
- 1543 - Mikołaj Kopernik wydał drukiem swoje wiekopomne dzieło *De revolutionibus orbium coelestium*.

Głębokie prądy religijne, przenikające w XV wieku Europę, nurtowały szerokie masy wiernych z wielką siłą. Obawa, że duchowieństwo nie potrafi swym podopiecznym zapewnić właściwego kontaktu z Bogiem - a co za tym idzie, zbawienia - pchała wielu ludzi do samodzielnego poszukiwania drogi do Boga. Przejmujący niepokój religijny ogarniał lud. „Każdy chciał iść do nieba” - pisał augsburski kronikarz - i pragnął na wszelki sposób zapewnić sobie zbawienie. Nie cofano się przed żadnymi ofiarami. Wielotysięczne rzesze wiernych, gnane z miejsca na miejsce, odwiedzały miejscowości pielgrzymkowe w nadziei zaspokojenia gorących pragnień, wypełnienia złożonego ślubu bądź wreszcie uzyskania odpustu. Własnym staraniem chciano wyjednać sobie łaskę Bożą. Wznosi się nowe ołtarze, powstają wspaniałe dzieła sztuki, rozkwitają bractwa wszelkich stanów, szeroko rozpowszechniane są książki religij-

ne. Poczesne miejsce zajmują też błogosławieni i święci tego okresu. Szukano świętych protektorów przeciwko wszelkiemu złu. Z kultem cudownych obrazów, posągów i miejsc, obdarzonych specjalnymi względami boskimi, wiązał się też kult relikwii¹.

Jednym z bardziej znanych miejsc kultowych owych czasów, ośrodkiem pielgrzymkowym, była Chełmska Góra.

Chełmska Góra (Krzyżanka) położona jest 3,5 km na północny wschód od Koszalina oraz 11 km od linii brzegowej Bałtyku, i wznosi się 137 m n.p.m. Jest to najwyższe wzniesienie na południowym Bałtyku. Razem z Rowokołem koło Smołdzina oraz Świętą Górą koło Polanowa należy do trzech świętych gór Pomorza.

Wyróżniając się w krajobrazie, Chełmska Góra spełniała znaczną rolę w życiu tutejszych mieszkańców już w prawiekach. Wyniki badań archeologicznych zdają się wskazywać, że miejsce to czczone było już przez ludy prasłowiańskiej kultury łużyckiej i pomorskiej, zamieszkujące te tereny w pierwszym tysiącleciu p.n.e. Świadczą o tym odkryte w rejonie Góry liczne cmentarzyska ciałopalne, a także ślady licznych osad i pojedyncze znaleziska. W trakcie badań wykopaliskowych, przeprowadzonych w latach 1959-1962, odkryto na szczycie ślady spalonej kąciny pogańskiej. Leżąca przy głównym szlaku handlowym, Chełmska Góra była szczególnie ważnym ośrodkiem kultu pogańskiego Pomorza we wczesnym średniowieczu, tj. od IX do XII wieku².

Za sprawą norbertanów z klasztoru w Białobokach koło Trzebiatowa, krótko po 1214 roku, wzniesiono na Chełmskiej Górze pierwszą świątynię chrześcijańską. Mnisi podjęli działalność misyjną i duszpasterską. W roku 1278 opiekę nad istniejącą kaplicą podjęły siostry zakonu cysterskiego, który szczególną czcią otaczał Matkę Boską. Najwcześniejszy zapis o pielgrzymkach do kaplicy na Chełmskiej Górze zawiera testament mieszczanina strzałowskiego z 1352 r. W świetle zachowanych źródeł, na drugą połowę XIV i pierwszą XV w. przypadł najbujniejszy rozkwit kultu maryjnego w tym miejscu. Przyczyniło się do tego niewątpliwie udzielanie odpustów przez papieża i biskupów kamieńskich. Przed słynącym z łask obrazem „*błogosławionej Maryi Dziewicy Matki Boga*” modlili się pielgrzymi z całej niemal chrześcijańskiej Europy³.

Pątnicy pomorscy odwiedzali z kolei inne miejsca odpustowe, gdzie spodziewali się uzdrowienia, odpuszczenia grzechów oraz uzyskania łask dla zbawienia duszy - „*pro salute animae*” albo „*pro remedio animae suae*” - takie zwroty często spotykamy w pomorskich dokumentach. Należy przypuszczać, że w Roku Świętym 1500 w pielgrzymkach do Stolicy Apostolskiej nie zabrakło również pątników z Pomorza.

Rok Święty (Rok Jubileuszowy, Rok Odpuszczenia) wprowadzony został przez papieża Bonifacego VIII, bullą *Antiquorum* z dnia 22 lutego 1300 roku. Było to usankcjonowane dawnej tradycji, że co sto lat odbywał się w Rzymie wielki odpust. Papież udzielał najzupełniejszego odpustu tym, którzy z grzechów swoich się wyświadczyli i nawiedzili kościół św. Piotra i Pawła 30 razy, jeżeli to byli Rzymianie, albo 15 razy, jeżeli to byli przybysze zagraniczni. Wówczas z całej Europy pociągały ku Rzymowi tłumy pielgrzymów. Drogi i miasta przepełnione były falami idących do Rzymu i wracających tłumów. Historyk włoski Jan Villani, świadek naoczny,

opowiada, że ciągle przez cały rok znajdowało się nie mniej jak 200 000 pielgrzymów. Ogólna ich liczba wynosiła zapewne 2 miliony. Byłoby zbrakło żywności, gdyby papież nie sprowadził jej z regionów pogranicznych⁴. Pielgrzymowanie nabrało teraz potężnego impulsu i nowego rytmu. Lata Świąte powtarzały się początkowo co 100 lat, później co 50, jeszcze później co 25, a w międzyczasie dodatkowo w okrągłą rocznicę śmierci Chrystusa w 33 roku. Liczba pielgrzymów wahała się, ale zawsze były to uroczystości bardzo licznie uczęszczane⁵.

Rok Łaski, rozpoczynający się od Bożego Narodzenia 1349, trwał do tegoż święta 1350 r. Pomimo zarazy, nadzwyczajnego zimna, złych dróg i innych przeszkód, przybyło jeszcze więcej pielgrzymów niż poprzednio. Miasto przepełnione wiernymi nie mogło już więcej zmieścić przybywających. Rozkładano się zatem poza miastem, rozpalając wielkie ogniska. W gospodach niepodobna było odbierać pieniędzy, bo ścisk był taki wielki. Składano więc pieniądze na stole i nikt ich nie przywłaszczał. W natłoku zdarzały się też przypadki uduszenia.

Rzym w owym czasie liczył około 50 tys. mieszkańców i zakwaterowanie ogromnej rzeszy pątników było dużym problemem. Po zajęciu wszystkich prywatnych kwater, ludzie rozbijali przywiezione namioty. Zgodnie z dawną tradycją, zajmować wolno było przy drogach pas szerokości ok. 20 metrów, na którym wypasano konie i zbierano drewno opałowe. Już wtedy strzec się należało złodziejasków i kwatrodawców, którzy bezwstydnie wykorzystywali trudną sytuację pielgrzymów.

Pielgrzymką nazywamy podróż podjętą z pobożności lub dla pokuty, do miejsc świętych słynących z wielkich pamiątek i ze szczególnych cudów i łask Bożych. Pielgrzymki są nierozzerwalnie związane z życiem chrześcijańskim. Wszystkie kraje, prowincje i diecezje mają takie uprzywilejowane miejsca, do których dążą duchowni i świeccy, wielcy i mali, grzesznicy i pokutnicy, zdrowi i chorzy.

Pielgrzymki do Rzymu podejmowane w Roku Świątym mają w stosunku do innych to do siebie, że uzyskuje się odpust zupełny. Papież piastujący Urząd Piotrowy posiada klucze do Królestwa Niebieskiego i on to decyduje, komu grzechy będą odpuszczone, a komu zatrzymane. Odpust jubileuszowy jest zupełnym odpuszczeniem doczesnych kar za grzechy i umożliwia powrót do dóbr duchowych utraconych na skutek grzechów. Warunkiem uzyskania takiego odpustu było między innymi odwiedzenie czterech głównych kościołów rzymskich: św. Piotra, św. Pawła, św. Jana na Lateranie i Maria Maggiore. Dążąc do zbawienia wiecznego, wielu wierzących podejmowało trudy i niebezpieczeństwa bardzo nieraz dalekich podróży, aby wykorzystać nie tak znowu często nadarżającą się okazję.

Rok Jubileuszowy ogłaszany jest zawsze w wigilię Bożego Narodzenia i zamykany w tym samym dniu roku następnego.

Uroczystości Roku Świątym 1500 rozpoczęły się tradycyjnie 24 grudnia 1499 roku i zakończyły 24 grudnia 1500 r. Przypadały one na okres sprawowania władzy przez papieża Aleksandra VI (1492-1503) z hiszpańskiego rodu Borgiów. Papież ten jako pierwszy wprowadził rozpoczęcie i zakończenie obchodów, szczególnie uroczystym otwarciem i zamknięciem świętych (złotych) drzwi. Ma to głęboko symbolicz-

ne znaczenie. Pielgrzymi w Roku Świętym nie wchodzi do świątyni jak normalnie wielkimi bramami głównymi, lecz niedużymi drzwiami bocznymi. Jest to znak pokory i pokuty. W Ewangelii św. Jana (J.10.9) czytamy:

„Ja jestem bramą. Jeżeli ktoś wejdzie przeze Mnie, będzie zbawiony - wejdzie i wyjdzie, i znajdzie oazę”.

Jest to też nawiązanie do słów psalmu (Ps.118.20):

*„Oto jest brama Pana,
przez nią wejdą sprawiedliwi”,*

oraz do bramy niebieskiej, którą widział w swoim śnie Jakub (Rdz.28.17):

„...Prawdziwie jest to dom Boga i brama do nieba!”,

jak również do objawienia św. Jana (Ap.3.20):

„Oto stoję u drzwi i kołaczę, jeśli kto postyszy mój głos i drzwi otworzy, wejdę do niego i będę z nim wieczerzał, a on ze mną”.

i do jego wizji nieba (Ap.4.1):

„Potem ujrzałem: Oto drzwi otwarte w niebie, a głos, ów pierwszy, jaki usłyszałem, jak gdyby trąby mówiącej ze mną, powiedział: Wstąp tutaj, a to ci ukazę, co potem musi się stać”.

Otwarcie drzwi świętych następowało poprzez uderzenie w nie przez papieża złotym młotkiem. To symbolizowało wypłynięcie - jak ze źródła - łask bożych. Ten rytuał nawiązuje do uderzenia przez Mojżesza łaską w skałę, skąd wytrysnęła woda (Wj.17.6):

„Oto Ja stanę przed tobą na skale, na Horebie. Uderzysz w skałę, a wypłynie z niej woda, i lud zaspokoi swoje pragnienie. Mojżesz uczynił tak na oczach starszyzny izraelskiej”.

Uroczyste otwarcie drzwi nastąpiło jednocześnie w czterech arcybazylikach - u św. Piotra, otwarcia dokonał papież osobiście, w pozostałych trzech, papiescy legaci. Święte drzwi otwarte były dzień i noc, a pilnowali ich członkowie bractw. Przed drzwiami stały ciężkie skarbonki wykonane z grubego drewna dębowego i zabezpieczone pieczęciami. Kto chciał uzyskać odpust jubileuszowy, ten musiał przed przestąpieniem świętych drzwi złożyć pieniężną ofiarę.

Od Aleksandra VI poczyną się też zwyczaj udzielania na rok następny całemu światu chrześcijańskiemu odpustu jubileuszowego, jaki pierwotnie mogli pozyskać tylko ci, co byli w Rzymie. Warunkiem było jednak należyte wyspowiadanie się z grzechów, odprawienie pokuty i złożenie ofiary pieniężnej. Datki pieniężne przeznaczone były na prowadzenie wojny z Turcją, wzniesienie nowych budowli w Rzymie oraz przede wszystkim na prowadzenie wojen przez papieskiego syna, Cezara Borgię. Handel odpustami wywoływał niezadowolenie pielgrzymów - przede wszystkim niemieckich. Doprowadziło to do protestu Marcina Lutera. Ten Rok Święty ma niechcący tragiczne w skutkach powiązanie z powstaniem reformacji⁶.

Szczególnego blasku jubileuszowym obchodom nadało odsłonięcie wspaniałej rzeźby 25-letniego wówczas Michała Anioła. „*Pieta*” - dzieło, nad którym mistrz pracował trzy lata - przedstawia Matkę Boską trzymającą w ramionach ciało swojego martwego Syna.

Uczestnikiem Roku Świętego był też niewątpliwie Mikołaj Kopernik, który w latach 1496-1501 studiował w Bolonii i w Rzymie.

Należy jeszcze wspomnieć, że program uroczystości otwarcia i zamknięcia świętych drzwi ułożył mistrz ceremonii dworu papieskiego, Burckard von Strassburg. On także był kronikarzem tego Roku.

Jaka była religijność mieszkańców koszalińskiego grodu w interesującym nas 1500 roku, trudno jest zmierzyć, ale spróbujmy to uczynić, zestawiając ilość świątyń w Koszalinie. Poza sanktuarium na Chełmskiej Górze, w pierwszej kolejności wliczyć należy największy obiekt, kościół pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny (wzmiankowany po raz pierwszy w 1331 r.), oprócz tego kościół klasztorny (1277 r.), kościół św. Ducha (XIII/XIV w.), kaplicę św. Mikołaja (1417 r.), kaplicę św. Jerzego (1333 r.) kaplicę św. Jakuba (1480 r.). A więc trzy kościoły i cztery kaplice - miasto liczyło wówczas niecałe 3 tys. mieszkańców⁷.

W roku 1500 ukazała się w Norymberdze mapa przedstawiająca trasy pielgrzymkowe prowadzące do Rzymu na uroczystości jubileuszowe. Norymberga była w tym okresie centrum astronomiczno-matematyczno-geograficznym, była ośrodkiem naukowej kartografii w Niemczech. Mapa, o której mowa, tzw. *Romweg-Karte*, wykonana została specjalnie dla pielgrzymów. Jej autorem jest Erhard Etzlaub (1460-1532), znany jako wytwórca zegarów słonecznych i kompasów⁸.

Arkusz mapy ma wymiary 28,5 x 40,5 cm. Skala wynosi ok. 1: 5 300 000. Nie podano nazwiska autora ani też miejsca i daty wydania. Część nakładu jest kolorowana. Technika drzeworytnicza. Mapa zorientowana jest na południe. Nagłówek mapy rozpoczyna się od słów: „*Das ist der Rom-Weg...*”.

Główną treścią mapy jest osiem tras pielgrzymkowych wiodących wachlarzowo z północy przez trzy przejścia przez Alpy, do Stolicy Świętej. Trasa pierwsza, z Krakowa, prowadzi przez przejście Semmering. Trasa z Gdańska (zwana w dalszym ciągu umownie „Trasą Pomorską”), z Rostoku, z Ribe, z Bremy, oraz Marburga prowadząca przez przełęcz Brenner, a trasy z Utrechtu i Brugge przez przełęcz Splügen.

Trasy uwidocznione są w taki przemyślany sposób, że pomiędzy punktami etapowymi oznaczonymi kółeczkami, zaznaczone są kropki wytyczające drogę, a jednocześnie podające odległość w milach. Na załączonym fragmencie mapy, policzyć można, że odległość z Koszalina do Kołobrzegu wynosi 6 mil (M).

Punkty etapowe Trasy Pomorskiej oraz odległości pomiędzy nimi zestawione są w załączonej tabeli. Jak podaje Krüger⁹, sprawa długości mili jaką przyjął Etzlaub, nie jest jednoznacznie wyjaśniona. Krüger przyjął 7400 m, a dla łatwiejszego rachunku (!?) zaokrąglił ją na 7,5 km. Odległości w kilometrach podaje Krüger z dokładnością do 100 (!) metrów. Z zestawienia wynika, że całkowita długość trasy wg Etzlauba

wynosi 250 mil, a wg Krügera 2082 kilometry. Stąd wynika, że długość jednej mili wynosi 8 328 m (?). Ale nie to jest najważniejsze w naszych rozważaniach.

Ośrodki o szczególnej doniosłości dla pielgrzymów zostały wyróżnione na mapach kolorowanych czerwoną plamką. Wśród nich, poniżej nazwy *kosselin*, widnieje sanktuarium maryjne na Chełmskiej Górze. Widzimy sylwetkę kościoła (na reprodukcji czarno-białej, czerwona plamka wyszła jako rasterek), a poniżej, w ramce napis: „*golnberg maria*”. Jest to jedyne przed wprowadzeniem reformacji - i tym samym szczególnie cenne - pokazanie na mapie tego czczonego przez pomorskich katolików miejsca¹⁰.

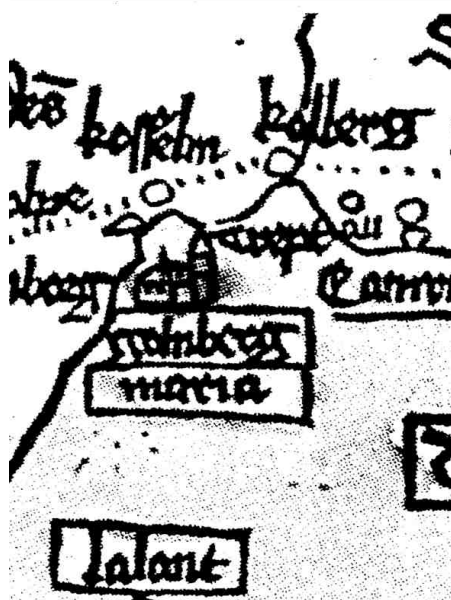
Z rysunku kościoła nie należy wyciągać żadnych wniosków co do rzeczywistego wizerunku kaplicy na Chełmskiej Górze. Przedstawiony znak jest tylko symbolicznym, umownym znakiem topograficznym, który zastosowany został również przy innych ważnych miejscach pielgrzymkowych, odnotowanych przez Etzlauba w dołączonym do mapy opisie: Aachen, St. Odilien, Einsideln, St. Wolfgang, Öttingen, Zum Heiligen Blut, Sternberg, St. Antoine de Venia, Maria de Loreto oraz najbardziej znaczący Rzym¹¹. Sanktuarium na Chełmskiej Górze jest na mapie Etzlauba jedynym ośrodkiem na wschód od Odry. Jest to jeszcze jeden dowód podkreślający, że to miejsce poświęcone miało ponadregionalne znaczenie.

Przemierzając pieszo dziennie średnio około 20 km, Trasę Pomorską można przebyć w jedną stronę w ciągu około trzech miesięcy.

Liczne dokumenty wskazują, że w średniowieczu, na Pomorzu, pielgrzymowanie cieszyło się z dawien dawna w sposób znaczący szczególną popularnością.

Pielgrzymki do miejsc świętych w dalekich krajach, pierwotnie indywidualne, odnotowane są już pod koniec XIV stulecia. W ciągu XV stulecia występowanie ich, w tym też pielgrzymek grupowych, nasila się coraz bardziej, aby około roku 1500 osiągnąć apogeum. Pierwsza pielgrzymka z Pomorza do wiecznego miasta odnotowana jest w roku 1324¹².

Pielgrzymka wymagała wielkiego wysiłku, ale trudności podróży należały do zasad pielgrzymkowego wędrowania - bez nich nie byłoby pokuty, a pielgrzymka była formą odkupienia grzechów. Na wspólną drogę wyruszał pobożni, gorliwi pątnicy, odpowiadający pokutę, oraz przestępcy za karę. Obyczaj pielgrzymi wymagał

Sylwetka kaplicy na Chełmskiej Górze.

„Das ist der Rom-Weg...“, skala ok. 1: 5 300 000
(Fragment mapy w zmniejszeniu).

Ryc. 1.

Trasy pielgrzymkowe do Rzymu w Roku Świątym 1500, oprac. na podst. *Das ist der Rom-Weg...*

Tab. 1.
Trasy pielgrzymkowe do Rzymu w Roku Świętym 1500.

Trasa nr 1		Trasa nr 2		Trasa nr 3		Trasa nr 4	
0 km	Kraków	0 km	Gdańsk	0 km	Rostock	0 km	Ribe
287	Brno	359	Szczecin	402	Erfurt	96	Flensburg
420	Wien	500	Berlin	588	Nürnberg	634	Erfurt
754	Villach	819	Cheb	718	Augsburg	820	Nürnberg
889	Venezia	1240	Innsbruck	891	Innsbruck	950	Augsburg
989	Ravenna	1697	Ravenna	1167	Verona	1123	Innsbruck
1249	Spoletto	1957	Spoletto	1409	Firenze	1641	Firenze
1374	Roma	2082	Roma	1710	Roma	1942	Roma

Trasa nr 5		Trasa nr 6		Trasa nr 7		Trasa nr 8	
0 km	Bremen	0 km	Marburg	0 km	Utrecht	0 km	Nieuwpoort
338	Erfurt	91	Frankfurt	205	Köln	38	Brugge
524	Nürnberg	371	Augsburg	383	Meinz	138	Bruxelles
654	Augsburg	544	Innsbruck	653	Ulm	736	Basel
827	Innsbruck	820	Verona	867	Chur	820	Zürich
1103	Verona	926	S. Giovanni	1033	Como	950	Chur
1345	Firenze	1142	Siena	1438	Firenze	1521	Firenze
1646	Roma	1272	Roma	1739	Roma	1822	Roma

odpowiedniego stroju i emblematów. W pieszej wędrówce konieczna prostota zbiegała się z pobożnością, która zalecała habit z kapturem. Niezbędny był też kij, wór skórzany i butla, którą można było powiesić na kiju. Symbolem, który akcentował pobożny cel i odrębność pielgrzymów od innych podróżnych, była muszla św. Jakuba. Przedmioty te były poświęcone w kościele przy wymarszu lub u celu pielgrzymki. Pątnicy korzystali z miru drogowego uchodząc wśród ludu jako Bogu poświęceni i przez Boga strzeżeni. Mimo to, zdarzały się częste napady rabunkowe rzeźmieszaków i złodziei kieszonkowych¹³.

Po wprowadzeniu reformacji katolicki zwyczaj pielgrzymowania był szczególnie gwałtownie zwalczany jako uznawany w Kościele ewangelickim za wynaturzenie pobożności, żądę cudów i bałwochwalstwo. Wizytatorzy surowo zabraniali udziału w tego rodzaju zabobonnych praktykach, kontynuowanych jeszcze w początkowym okresie nawet potajemnie¹⁴.

Przypisy:

¹ *Historia Kościoła*, t.3 (oprac. Herman Tüchle), Warszawa 1986, s.29.

² Henryk Janocha, *Góra Chełmska i jej dzieje*, Koszalin 1988, s.6.

- ³ Barbara Popielas-Szultka, Zygmunt Szultka, *Sanktuarium maryjne na Górze Chełmskiej*, Słupsk 1991, s.7.
- ⁴ *Encyklopedia Kościelna*, t.19, Warszawa 1893, s.249.
- ⁵ Bernhard Hanssler, *Romwallfahrt der Deutschen*, w: *Wallfahrt kennt keine Grenzen*, München 1984, s.331.
- ⁶ E.M. Jung-Inglessis, *Das Heilige Jahr in der Geschichte 1300-1975*, Bozen 1974, s.85-93.
- ⁷ Franz Schwenkler, *Köslin*, Eckernförde 1988, s.139.
- ⁸ Herbert Krüger, *Des Nüälteste Strassenkarte von Deutschland*, Kallmütz 1958, s.3.
- ⁹ Jw., s.46.
- ¹⁰ Znak-symbol kaplicy na Chełmskiej Górze widnieje co prawda jeszcze na mapie Heinricha Zella z 1560 roku, ale w tym okresie była ona już zdewastowana i nie odprawiano w niej żadnych ceremonii kościelnych. Patrz poz.3, s.29.
- ¹¹ Jak poz.8, s.19.
- ¹² Hellmuth Heyden, *Das Wallfahrtswesen in Pommern*, w: „Blätter für Kirchengeschichte Pommerns”, z. 22/23, 1940, s.7.
- ¹³ Jak poz.5, s.336. Że włoscy kieszonkowcy są w dalszym ciągu aktywni, przekonał się autor niniejszego opracowania przed kościołem Santa Croce we Florencji.
- ¹⁴ Hellmuth Heyden, *Die letzten Wallfahrten in Pommern*, w: *Neue Aufsätze zur Kirchengeschichte Pommerns*, Köln, Gratz 1965, s.61.

St. Mary Sanctuary on Chełmska Góra Mountain in the Holy Year 1500

(SUMMARY)

In 1500 a map was published in Nuremberg of pilgrimage routes to Rome, which was a host to jubilee celebrations of that year. Nuremberg was the centre of astronomical, mathematical and geographical learning of that period, and German scientific cartography was well represented there. The so-called «Romweg Karte» map was prepared and executed mainly for pilgrims' use by Erhard Etzlaub (1460-1532), who was also known as a maker of pocket sun dials.

The map presented eight pilgrimage routes leading from the North to Rome, the Holy Capital, using three crossings through the Alps. The Pomeranian tour - from Gdańsk - was the longest at 2082 kilometres (1294 miles). Chełmska Góra (Golnberg Maria) with its chapel, which was passed by pilgrims using the Pomeranian tour, lay in the vicinity of Koszalin (Kosselin), and was the highest hill on the southern coast of the Baltic. The fact that Etzlaub marked this sanctuary in his map - the only one east of the River Odra - with a red dot meant that it was regarded as a sanctified location of greater than just regional importance.

The year 1500 was the last year which was not overshadowed by the Reformation.